

Kunics Zsuzsa:

A nagykanizsai Deák tér története a város fejlődésének tükrében

A Deák tér Nagykanizsa talán legkarakterisztikusabb tere, a városunkra különösen jellemző háromszög alaprajzú, kelet–nyugati tájolású terek jó példája.

Változásai szervesen követték Nagykanizsa város fejlődését. A mai tér területén húzóhatott a középkori város-mag északi határa.

1702-től, hadászati jelentőségének elvesztése után közlekedésföldrajzi helyzete fejlesztette a várost.

Nagykanizsa öt irányba ágazó postautak keresztezési pontjában fekszik, kiépülése így a legegyszerűbb, sugaras település. Az öt út hosszában egymástól messze elágazó, a határba hosszan kinyúló utcák keletkeztek, kezdetben összekötő utcák nélkül. Az elsődleges szerepet az utcahálózat kialakulásában a bécsi—légrádi és a varasdi—pécsi út játszotta.

Az 1753-as „Belsősegek birtok-íve” szerint már 14 utcája van Kanizsának.¹

A Deák tér a központi szerepet betöltő Piarci, később Fő utcának nevezett út mentén — annak szintjétől kb. 6 méterrel magasabban fekvő területen — alakult ki fokozatosan.

Egy 1822-ből származó, a posta-, kereskedelmi utakat és fontosabb épületeket feltüntető térképen is jól látszik, hogy a pesti út („Rétsei utza”) villásan kapcsolódik a pécsi úthoz („Sopronyi utza”), így jön létre a háromszög alakú Eötvös tér, s a szentgyörgyvári út becsatlakozásánál a Deák tér. A „Piaristák temploma” mellett a térkép már feltünteti „Apotheca” felirattal Lovák Ferdinánd gyógyszerész házát, s a későbbi Takarékpénztár utca helyén „Gr. Széchényi Házát”-t, a tér közepén pedig egy kút, s mellette „magasin” (raktár) található a rajz szerint.²

A tér első épülete a Nepomuki Szent János tiszteletére 1764-ben emelt barokk stílusú római katolikus templom, mely eredetileg temetőkápolna volt. A Ferences templomtól való megkülönböztetés miatt nevezték el Felsőtemplomnak, a piaristák gondozták.

Bajzáth József veszprémi püspök 1778. évi kánoni visitációja során³ az „atyatemplom” (Szent József plébánia-templom) mellett megvizsgálta a plébánia nyolc „nyilvános kápolná”-ját is, melyek közül három a városban volt

található. A „nagyobbik Kanizsán lévő Nepomuki Szent Jánosról nevezett” kápolnáról a következőket állapítja meg: „erős anyagokból 1764-ben a városi közösség által minden adomány nélkül emelve; el van látva ... hordozható, ép kövekkel és három sértetlen terítővel valamint oltár-elővel ellátott 4 oltárral.”

Három harangját említi a templomnak, „egyik nyom 3 mázsát és 12 fontot, a másik 1 mázsát és 62 fontot, a harmadik 79 fontot”,⁴ kegytárgyaiként pedig az alábbiakat sorolja fel: „3 kehely ugyanennyi ostyatányérrkával, 3 misekönyv, 3 miseruha valamennyi tartozékkal, 3 karing, 3 deréköv, 3 vállkendő, 3 kehelyfedő, 3 ostyaabrosz, amelyek mindegyikét tisztán és épségben őrzik meg.”

Kurbély György veszprémi püspök 1816 májusában tett látogatásának jegyzőkönyvéből⁵ megtudhatjuk, hogy a kápolnának „van kórusa és sekrestyéje szolid anyagokból, továbbá prédikálószéke deszkákból készítve és színes szövettel bevonva. Zárt kriptája a szentély alatt.” Kurbély György püspök már nem négy, hanem öt oltárról számol be: „az első Nepomuki Szent János tiszteletére, a második a Szent Kereszt, a harmadik a Szenvedő Szűzanya, a negyedik Szent Anna, az ötödik Segítő Mária tiszteletére. Egyik oltár sem privilegizált.” A templom előtt állt csaknem 100 évig a város szégyenoszlópa. Amikor 1758-ban Inkey Boldizsár a Szentháromság-szobrot „felajánlja Nagy-Kanizsa város díszére, a piac közepén lévő szégyenoszlop helyére”,⁶ az oszlopot a Deák téren helyezték el, ahol szétbontásáig, az 1840-es évek elejéig állt.

A XIX. sz. elején térről, de a mai értelemben vett utcáról sem nagyon beszélhetünk.

A fiatal orosz tengerésztiszt, Vlagyimir Bogdanovics Bronyevszkij útleírásában⁷ 1810-ben nem fest kedvező képet a városról: „Ezt a csúf házhalmot nem merészném városnak nevezni, ha tiszteletre méltó útikalauzunk nem erősködne, hogy ez valóban város és valaha igen kiterjedt volt. Képzelnék el olvasóim két meredek között egy nagy gödröt, melyben egyetlen egyenes utca látszik... A mellékutcák tervszerűtlenek, girbe-gurbák. Ezekben a pokoli bűzű alacsony sikkátorokban a házak úgy épültek, ahogy az a tulajdonosnak éppen eszébe jutott.”

A lokálpatrióta Halis István is úgy jellemzi ezt az időszakot, hogy „olyan sárosak valának ugyanis ez időben a város utczái, hogy falbákon szoktak a sáron keresztül járni az utcák tulsó oldalára.”⁸

Az első útjavítási munkák 1810-ben kezdődtek, amikor kiteglázták elsőként az Ispítal utcát (Ady E. u.).

A város külső képét tekintve, a városiasodásnak ugyan csak a csíráit fedezhetjük fel, azonban vásártartó jogának köszönhetően már a XVIII. sz. végétől igen élénk üzleti élet folyt a városban. Kanizsa fokozatosan kereskedelmi központtá vált, gabonagyűjtő hely volt Stájerország, Horvátország és Trieszt felé. „Fontosságát” és „piacközponti szerepét” a XIX. sz. eleji városkép elmarasztalása mellett a nyugati utazó, Richard Bright is elismeri.⁹ Tiszta vonzásterületének népessége az 1830-as években már meghaladta a 120 ezer főt (122.581 fő), az ún. megosztott vonzáskörzetének népessége pedig — ahol más piachelyek vonzása is érvényesült — a 37 ezer főt (37.781 fő), amikor is a város népessége mindössze 5897 fő volt.¹⁰

Kanizsa elsősorban nem kézművesiparával, hanem vásárai révén gyakorolt vonzást a környék népességére. A Helytartótanács rendeletére elvégzett statisztikai jellegű leírás, a „Zala útkönyve” („Az ország utak tabelláris leírása”) 1831-ben így jellemzi a várost: „szerdán és pénteken tartatik Héti Vásár, — naponként pedig minden féle Életszereket és Majorságokat lehet kapni a Piártzon, — Országos Vásár szinte 6 tartatik.” Az „empóriumot” (piac, vásárhely) tekintve — a jelentés szerint — az „első Classisbéliek közé méltán számlálhatni” a várost. Ennek bizonyítására, a vásárok fontosságának jellemzésére felsorolja a résztvevő kereskedőket: „Mind ezen vásárokon meg szoktak jelenni a Bécsi — Sopronyi — Keöszeghi — Szombathelyi — Körmendi — Egerszeghi — Pápai — Győri — Pesti — Fejér vári — Weszprémi — Szümeghi — Keszthelyi — Eszéki — Pétsi — Kaposvári — Verőczi — Possegei — Kőrösd és Kapronczai — meg is zábrábi, — Varasdi — Csáktornyai, úgy nem különben Potoli — Ormosi — Máhrburgi — Leibachi — Graetz — és Regedei Kalmárok és Kereskedők.” Néhány év múlva, 1836-ban Fényes Elek így ír a város „állapotjáról”:¹² „ezen város igen eleven, mert Pest és Horvátország, ismét Bécs és Szlavónia, Bosnyák országok közt feküdvén kereskedése nagy fontosságú, sertés, marha, gabona vásárai felette híresek, s a török országai sertések, ökrök mind itt mennek keresztül, ezenkívül csak nem egész Somogy vármegye innen veszi a fabrikátumokat és a coloniális portékát.” Kereskedelme a század közepére a Dunántúl egyik legjelentősebb településévé növelte. Az 1828. évi összeírás szerint Somogy megye 279 települése közül 146 Kanizsát jelölte meg piacául.¹³

A városközpont egyre szaporodó polgárai számára kocsinek bizonyult a Felsőtemplom, így 1824-ben négy ölnyivel megnagyobbították és egy kétemeletes tornyot építettek hozzá. (1. kép) A toronyépítés szükségességét már az

1816. évi „Canonica Visitatio”-ban¹⁴ említi Kurbély György veszprémi püspök: „Ez a nyilvános kápolna adósságoktól nem terhes, azonban különösen rá van szorulva egy torony megépítésére.”

A Városi Tanács 1823. márciusában hozta meg a kápolna megnagyobbítására vonatkozó határozatát, az ünnepélyes talpköletétel szeptember 27-én volt.

Az építkezés költségeit a város támogatása mellett lakossági adományokból és kölcsönökből fedezték. 1824. év végén az építkezés befejezéséhez „Laszner Miklós zsidótul 2.000 frt. és később egy pécsi polgártul 3.000 frt” kölcsönt szavazott meg a város.¹⁵

Ekkor készítette el Hicelberger Ferenc (Hicelberger Gábor Dunántúlon híres órásmester fia) a toronyórát 1825-ben.¹⁶ Lovák Ferdinánd gyógyszerész templomgondnoksága alatt avatták fel a „városi tanács becses ajándéka”-t is, a 400 kg-os új harangot, melyet a város címere díszített. Az oldalán olvasható felirat szerint Eberhard Henrik pesti harangöntő mester készítette 1825-ben.¹⁷

A templom szomszédságában kereskedők kezdték építeni emeletes lakóházaikat.

Az első ilyen a klasszicista stílusú ún. Axenti-ház (Deák tér 5.). (2. kép.) Axenti György bőrkereskedő 1817-ben építtette a kapu feletti zárókőbe vésett évszám tanúsága szerint. Több mint negyedszázadon át (1845—1872 között) az emeletén működött a Nagykanizsai Takarékpénztár.

A földszinten nyitott ügyvédi irodát 1865-ben Kaán Vilmos (Kaán Károly, az Alföldfásító erdész édesapja).¹⁸

A század végéig az Axenti család tulajdonában volt a ház, utolsó örököse 1887-ben Axenti Helen (Bosnyák Miklósné) „kőrösi” (horvátországi) lakos.¹⁹

Tőle 1891. áprilisában Reichenfeld Gyula magnagykereskedő és exportőr vette meg az épületet,²⁰ s nyitotta meg kereskedését, mely több mint ötven évig működött itt. Reichenfeld Gyula városi képviselőtestületi tag, az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara levelező tagja volt. Céget 1879-ben alapította, mely „egyedülálló volt egész Dunántúlon.”²¹ Szaktekintélyének köszönhetően létesítettek Nagykanizsán 1912-ben magvizsgáló állomást. Az 1930-as években a kor egyik legmodernebb magtisztító üzemével rendelkezett, melyet 1937-ben fia, Rajki István vett át, s bővítette az üzletet egy olajkereskedéssel. Édesapja halála után, 1946-ban ő örökölte a házat is, s kezelte az államosításig, 1952-ig.²²

A XIX. sz. első felében (az Axenti-ház építésekor) kőből, téglából épült, zsindeletű épületeket ugyanakkor csak a belvárosban, a piac táján találhatunk. Ezenkívül a házak vályogból, fából, elvétve alul téglából épültek. A kis zsúptetős házak minden rendszer nélkül sorakoztak egymás mellett, köztük néhol nagy foghíjak, beépítetlen telkek voltak. A belváros jellegzetes megmagasított padlásterű kereskedőházai között szerényen húzódott meg néhány földszintes kis üzlet. A Deák tér arculatára ebben az időben még ezek a jellemzők, mint a ma is álló Deák tér 9.

sz. épület. (3. kép) A kis barokk oromfalas földszintes polgárház a XVIII. sz. végén építették, a múlt század közepén Velisch Sámuel fűszerkereskedő tulajdona volt, majd 1901-ben Rosenthal Jakab vegyeskereskedő vette meg, s működött benne kis szatócsboltja egy férfiszabóműhely mellett.²³ Rosenthal 1923-ban ugyan eladta Pongrácz Sándor bérlőnek a házat, de boltja tovább működött az 1930-as évekig, amikor Kelemen Rezső vette át az üzletet, s nyitotta meg fűszer-, csemege- és gyarmatáru-kereskedését.²⁴ Ugyanezen az oldalon több ilyen földszintes, ill. megmagasított padlásterű lakóház állt.

A mai Önkiszolgáló Étterem helyén (Deák tér 11–12. sz.) (4. kép) egykor állott, egybeépített két kis földszintes házat a tulajdonos Polai György, majd örökösei²⁵ az 1800-as évek közepétől iparosoknak, kiskereskedőknek, cipészeknek, majd henteseknek, mészárosoknak adták bérbe üzlethelyiségnek. Az 1920-as évektől — aranyműves, lakatos, cipész és szíjgyártó műhely mellett — itt működött Samu József és fia, Samu Lajos „modern, villanyerőre berendezett rézműáru-üzeme”.²⁶ Vállalatuk 1826-ban alakult, „mindennemű rézáru”-t gyártottak: szeszgyári berendezéseket, pálinkafőző üstöket, vízmelegítőt, fürdőkályhát, kávéházi berendezéseket.

Samu Lajos Budapesten főiskolát végzett, tanári szakvizsgát tett, s ezután, 29 évesen vette át apja rézműves üzemét 1922-ben. Mindketten voltak elnökei a nagykanizsai Ipartestületnek, Samu József 1893–1895 között, fia, Samu Lajos 1931-től töltötte be hosszú ideig s eredményesen az elnöki funkciót, 1938-ban harmadízben, mint járási ipartestületi elnököt választották meg.²⁷

A földszintes házak szomszédságában (a mai Kölcsey utcai taxiállomás helyén) állt egykor egy egyszerű emeletes, háromszög oromfalas épület, az 1836-ban alapított Polgári Egylet háza. (5. kép) Az épületről nyerte elnevezését — egy rövid időre — a szomszédos, a Deák térbe torkolló kis utca is, mely az 1864. évi kataszteri felmérésben és térképen „Szeglet utca”-ként szerepel,²⁸ de az 1873. október 21-i tanácsi rendelkezés már „Egylet utcá”-ról ír, mint régi elnevezésről, s változtatja azt meg Kölcsey utcára.²⁹

Az Egylet-házat 1885-ben az Ipartestület vette bérbe. Ez lett székháza, földszintjén a Polgári Vendéglővel, majd 1900. decemberében 1400 koronáért meg is vették az épületet. Itt találkoztak az iparosok 1933-ig, amikor az Ipartestület megvette a Polgári Egylet Sugár úti székházát. Az „Iparoszálló és vendéglő” tulajdonjogát 1938-ban Hány János vendéglős, majd 1942-ben Vajda Sándor (vendéglős) szerezte meg.³⁰ Az épület szomszédságában (a mai OTP-székház helyén részben) egy földszintes épület állt, Lovák Ferdinánd háza. (6. kép) Itt működött 1814-től a Kapronczai útról (ma Ady u.) átköltöztetett városi patika 1875-ig, amikor a szomszédos Babócsay-házba helyezték át. Az épületet „Apotheca” felirattal feltünteteti az 1822. évi Posta-

és kereskedelmi utak térképe, s 5. sorszámú városi házként („Apothek” jelöléssel) az 1864. évi kataszteri térkép is.³¹

Kanizsa fénykoráról, a város hatalmas arányú fejlődéséről az 1860-as évektől kezdődően beszélhetünk.

1860-ban a prágérfői, 1861-ben a pesti, 1865-ben a sopron—szombathelyi, majd 1868-ban (az 1866. évi olasz—osztrák békeszerződés értelmében, hogy a pécsi szénmedence és Trieszt összeköttetését megteremtsék) a barcs—murakeresztúri vasútvonalak megnyitása megsokszorozta az eddig is élénk kereskedelmi életet. A lakosság száma 1870-ben már 15.125 fő (több mint 2,5-szerese az 1828. évinek), 1880-ban 18.398 fő.³² Az átmenő kereskedelem következtében nagymértékben nőtt az iparosok, kereskedők száma is. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876. évi jelentésében 617 „önálló vállalkozó” tevékenységéről számol be Nagykanizsán (ebből 387 iparos, 175 kereskedő, 4 pénz-, hitelélettel foglalkozó, 51 egyéb vállalkozó), ugyanebben az időben Keszthelyen pl. 237, Szentgrót mezővárosban 196, Zalaegerszegen 174, Tapolcán 157, Sümegen 155 önálló vállalkozó működött. Nagykanizsáról származott Zala vármegye összes „jövedelmi vagy kereseti adó”-jának több mint egyötöde.³³

A felhalmozódó tőkék lehetővé tették a városkép polgárisodását is. A módos kereskedők és iparosok sorra kezdték építeni romantikus, később eklektikus stílusú emeletes lakóházaikat, új utcákat nyitottak meg (1870-ben a Deák tér nyugati oldalán a Takarékpénztár utat, s 1883-ban a Sugár utat), de beépültek a város belterületén még meglévő foghíjak is. A városiasodási folyamatot az alaprajzok négyesződésére és a házak felfelé emelkedése (azaz a „vertikális besűrűsödés”³⁴) mutatja. Az 1860-as években már 57 utcája, s több mint 1700 háza volt a városnak.³⁵

Ebben az időben jött létre a mai Kanizsa egyik legszebb s legjellemzőbb utcaképe a Deák tér déli oldalán; ekkor kezd kialakulni a mai tér.

Az Axenti-ház szomszédságában 1860. táján két kereskedőház is épült, melyek Grünhut-házakként ismertek. A Deák tér 2. sz. alatti lakóház (7. kép) különös figyelmet érdemel, a város legszebb romantikus épülete. Igen szép a gótikus elemeket idéző emeleti középkerékye, felette mérnöves rozettákkal, faragott homokkő oroslánfigurákkal díszítve. Igen érdekes udvari homlokzata, ahol a hajdani gabonaraktár egyik eredeti kapuja ma is látható. A házat Grünhut Fülöp módos kereskedő és neje, Dobri Lujza építtette.³⁶ Itt működött gabonakereskedésük, de a földszinten bérelt üzlethelyiséget az 1860-as években Keller Ignác cipész is, akit a Zala—Somogyi Közlöny „iparosaink egyik tekintélyes, derék tagja”-ként emleget.³⁷ A házat 1900. augusztusában, Grünhut Fülöp halála után gyermekei, Alfréd, Henrik és Szelina örökölte. A két fiú „Grünhut Fülöp fiai” néven továbbra is fenntartotta a gabonakereskedést. Grünhut Alfréd kereskedő, bankár s műgyűjtő volt egyszemélyben. 1918-ban a város által meg-

vásárolt, ill. adományul kapott híres numizmatikai és metsetgyűjteményét ma a városi múzeum őrzi.³⁸

Haller Jenő „levelében”, a Zalában 1912. januárjában így számol be a Grünhut Alfrédnál tett látogatásról: „száz meg száz csatakép, sok régi fegyver, százados arcképek egész sorozata elevenedik meg szemünk előtt... Felvonul most előttünk egész légiója a magyar pénznemeknek... Kanizsa város büszke lehet Grünhutra, erre az érdemes, szorgalmas, dilettáns-tudósra, aki nem kímél pénzt, fáradságot, hogy gyűjteményét gyarapítsa.”³⁹

A gyönyörű, romantikus épület a Grünhut család kezén maradt 1952-ig, a ház államosításáig. Az 1920-as évektől (Grünhut Alfréd és Henrik halála után) cukrászműhely, majd Brandl Sándor és Fia varrógép- és kerékpárszaküzlete, s Grünhut Elemér rádió-, műszakicikk-kereskedése működött az épületben.⁴⁰ A kereskedőház emeletén helyezkedett el a lakórész, földszintjén — az 1922-ben, Sternberber Ignác kereskedővel kötött bérleti szerződés szerint — három, egymásba nyíló üzlethelyiség, az udvaron két raktár, felettük padlások, ezekhez kapcsolódó istálló, kocsiszín és szénapadlás volt.⁴¹ A másik, 1860. táján épített ún. Grünhut-ház (Deák tér 4.) (8. kép) ugyancsak romantikus stílusú épület. Eredeti arculatát azonban ma már csak a kapu kökerete, az ablakok feletti kagylódíszek és az emeleti középerkély konzoljai őrzik. A ház építettségének az eddig megjelent helytörténeti munkák a Grünhut családot tartották.⁴² A telekjegyzőkönyv alapján megállapítható tulajdonos ezzel szemben 1865-ben özv. Horseczki Mórinczné (Lakenbacher Júlianna), az orvosdoktor és tanár (1852-től rendőrorvos) Horseczki Mórincz özvegye. Majd több tulajdonos, 1880-tól Lessner Henrik nagykanizsai, 1890-től Clement Lipót „igriczei” (Zalaigrice) lakos után Grünhut Alfréd csak 1898. április 30-án vette meg 28.500 koronáért.⁴⁴

Az építettség Horseczki és a Grünhut család közötti rokoni kapcsolat bizonyítására adat nem áll rendelkezésünkre. 1926-ban Grünhut Alfréd halála után lánya, Luczia (dr. Gross Rezsőné) a földszinti üzlethelyiségeket Halics Lipót szállítmányozónak és iparosoknak (kárpitós, műszerész) adta bérbe, majd 1940-ben eladta a Nagykanizsai Római Katolikus „Jézus Szíve” Egyházközségnek. Az épület jelenleg is a plébániának ad otthont.

A két „Grünhut-ház” között is emeletes kereskedőház épült, később a századfordulótól ügyvédi iroda és cipésműhely mellett itt működött a Hild-féle temetkezési vállalat. (9. kép) Hild Ferenc „soproni illetőségű nagykanizsai lakos” 1875-ben kapott iparigazolványt a „kőfaragóipar megindításáról”.⁴⁵ Fiával együtt 1882-ben alapította meg a Hild-féle „első nagykanizsai temetkezési vállalat”-ot. Műhelyük és raktárhelyiségük a Király utcában volt, üzlethelyiségük a Deák tér 3. sz. házban. A nagyrebecsülés jeleként 1926-ban jótékony célú egyesületet hoztak létre a város polgárai „Néhai Hild István emlékére alapított nagykanizsai temetkezési egyesület” néven. Alakulók közgyű-

lésüket 1926. május 2-án tartották.⁴⁶ A Hild-féle vállalat mellett itt működött az 1920-as évektől a Sugár útról átköltözött Gazdák Biztosító Szövetkezete. A Szövetkezet 1925. októberében Antal Jenő vendéglőstől (a Szarvas Vendéglő és a Vasúti Vendéglő tulajdonosa) megszerezte az épület tulajdonjogát. 1949-ben „életbiztosítási díjtartozás fedezéséi kötelezettségének átruházása” jogcímén a házat az Állami Biztosító Nemzeti Vállalat budapesti cégnek adta át, melyet az az államosításig birtokolt.⁴⁷

A tér déli oldalán álló jellegzetes kereskedőházor tehát az 1860-as években épült ki, az északi és keleti oldalon ugyanakkor — a kataszteri felmérés szerint — még a földszintes házak az uralkodóak, köztük kisebb foghíjjakkal.⁴⁸

Az 1867-ben jóváhagyott első városrendezési terv és építési rendszabály jól jellemzi az időszak problémáit.⁴⁹ Célja, hogy a rendszabályok által a „gyakori tűzveszélyek okai elháríttassanak, élet és vagyonbátorlét ügy egészségi szempontból a városi lakosoknak java és nyugalma, különösen pedig a városnak kül csinosodása, s eképp a házaknak értéke előmozdíthatassék”. A szabályozás eredményeként a telektömböket négyszögesítették, levezették a „város vizeit”, megfelelő összeköttetést létesítettek az utcák között; megtiltották új építkezéseknél a náddal, zsúppal történő tetőfedést, előírták a háztulajdonosok számára a kőből vagy téglából történő járdakészítést. Az utak „járható karban tartását” azonban nem tudták megoldani, a kavicsozás nem segített. A Zala-Somogyi Közlöny jegyzeteinek visszatérő témája a kanizsai utak tarthatatlan állapota. „Városunk főutcájára mint látjuk, kavicsot hordanak — s ezt a közönség jó szemmel nézi, hisszük, hogy ha rendszeren fog öntöztetni nem leend oly nagy por, mint a múlt évben. Aki a rossz utak non plus ultra-ját akarja látni, s érezni, mint törődik össze az ember teste, annak: ajánlunk egy kis kocsizást a Vaspálya állomásig.” — írják 1864. tavaszán.⁵⁰ Ugyanebben az évben, egy decemberi számban a következőket olvashatjuk: „Sikamlós jéggé fagyott utainkra, melyen aggok, ifjak, gyermekek alig képesek magukat fönn tartani, a legkisebb figyelem sem fordítatik. Jelenleg pedig, hogy a fagy felengedett, városunk en min a tur Velenceze, csak az a különbség e kettő közt, hogy azok utczái víz, emezéi pedig egy sártenger.”⁵¹

1870-ben határozták el, hogy hasznosítva a város téglagyárait, klinkertéglával (kongótéglával) rakják ki az utakat, tereket, köztük a Deák teret is. A munkálatok több mint tíz évig tartottak.

Belus József polgármesterségének köszönhetően 1872-ben rendeződött a piacok kérdése is. Megtiltották a járdán történő árusítást, s szabályozták a különböző áruk vásárlásának helyét és idejét. Ekkor szabályozták a Deák téri piac rendjét is. (10. kép) A tér közepén húzóódó fasort a köznyelv a mai napig Suszterallénak hívja, mivel hetivásárok és nagyvásárok alkalmával általában a cipészek és csizmadia-árúsítóhelye volt. Az 1872-es rendelet a térre helyezte a kása- és gyümölcspiacot. A fapiac helyét az Eötvös téren

jelölték ki, de hetivásáros napokon a fakereskedők a Felsőtemplom előtt is árultak. Itt sorakoztak a templomtól jobbra a kékfestők sátrai is. Árultak a járdák mentén a kötélverők, a szíjgyártók, a gelencserek, s a bábosok (mézeskalácsosok) is. Délután két óra után azonban tilos volt az árusítás.⁵²

A Deák tér a város egyik legforgalmasabb piactere volt tehát, a Piactér (Erzsébet tér) és az Eötvös tér mellett, de helyet kaptak az egyházi ünnepélyek és politikai rendezvények is. (11–12. kép)

A Felsőtemplom előtti téren Úrnapján (Szentháromság ünnepe utáni csütörtökön) és a védőszent Nepomuki Szent János ünnepén (május 16-án), majd 1942-től Jézus Szíve napján (június 2-án) impozáns méretű búcsúkat, körmeneteket tartottak. A Nepomuki Szent János napi processzióról Kurbély György is említést tesz az 1816. évi „Canonica Visitatio”-ban: „az istentiszteletek rendje a kegyes tanítórendi atyák által teljesítetik, mind ünnep- és vasárnapokon, mind hétköznapokon a kegyes tanítórend főnöke (főnök igazgató) által előírt módon különös tekintettel a védőszent ünnepére, amikor az anyateplomból (Szent József plébániatemplom) 9 órakor körmenet vezetetik az említett kápolnához (Nepomuki Szent János kápolna) és itt plébániai misét mondanak ugyanolyan szabályok szerint, mint az anyateplomban szokták.”⁵³

Századunkban — a korabeli fényképek tanúsága szerint — a tér az egyházi ünnepségek mellett a „hazafias ünnepélyek színterül szolgál”,⁵⁴ számos politikai megemlékezést, gyűlést, katonai felvonulást rendeztek itt.

Belus József városrendező intézkedései közé tartozott, hogy 1873-ban az utcák új nevet kaptak, számtáblákat helyeztek el a házakon. A rendelet előtt a városi lakóépületeket nem utcánként, hanem folyamatosan sorszámozták (a Deák tér északi oldalának házait pl. az 5–10, a Felsőtemplom melletti kis házakat a 416–417, a déli oldal lakóházait a 457–461. sorszámokkal jelölték⁵⁵), ill. a tulajdonosaik nevével tartották nyilván (pl. Grünhut-ház, Theodorovics-ház), így szerepeltek a kataszteri térképeken, a nyilvántartásokban és az újsághírekben is.

Az 1873. évi tanácsi rendelettel nyerte el új nevét többek között a Zrínyi (korábban Kis Német u.), Kazinczy (Kapronczai u.), Kisfaludy (Kerti u.), Teleki (Pécsi vagy Soproni u.), Petőfi (Pesti u.), Kölcsey utca (Egylet u.), de az Eötvös tér (Séta tér), Széchenyi tér (Szent János tér) és a „Deáktér” is, mely utóbbit Felsőtemplom térnek vagy gyakran Főtérnek neveztek korábban.⁵⁶

1879-ben a templommal szemben medencés kutat állítottak fel, az ún. Törökkutat. A néphit szerint a törökkori várban állt nyolcszögletű medencéje, innen származik az elnevezése. Középső részét négy, homokkőből faragott, a négy égtáj felé néző, vizet köpő orozslánfej díszíti. Tetejére klasszicista oszlop került faragott angyalkával. Felállításának hírért örömmel fogadta a lakosság, mint írták: „váro-

sunk egyik legélénkebb terét csinosságban ez új alkotmány ugyancsak emelni fogja”.⁵⁷ (1. kép)

A nehéz pénzügyi helyzet ellenére az 1880-as években óriási mértékben fellendültek a magánépítkezések, s kölcsönöket vett fel a város is a meglévő középületek bővítésére, újak építésére. (Zsinagóga, kórházépület, 20-as és 48-as gyalogezred laktanyái stb.)

A Főtéren (mai Erzsébet tér) már csak kétemeletes épület emelhető, az ún. II. övezetben — ahova a Deák tér is tartozott — „utcai vonalra egy emeletesnél alacsonyabb épület nem emelhető”, s „csakis téglá vagy kőből engedték meg az építkezést” — írja elő az 1880. évi Építési Szabályrendelet.⁵⁸ A fejlődés ütemét jól érzékelteti, hogy 1886–1890. között 3 kétemeletes, 8 egyemeletes, 125 földszintes ház épült a városban, s 56-ot nagyobbítottak meg, ill. építettek át.⁵⁹ Az új ízlés, az eklektika jegyében született újjá a város. A modern építészet kezdetei óta divatos dolog volt elmarasztalni az eklektikát.

Van egy terület azonban, ahol minden előző korszakot felülmúlt: a városépítészet. Szentkirályi Zoltán megfogalmazása szerint: „A városhoz fűződő képzeletünk java része még ma is eklektikus.”⁶⁰

A Deák téren is megjelentek az eklektikus paloták. 1870-ben nyitották meg Széchenyi István házának elbontásával a Takarékpénztár utat. Még ugyanebben az évben elkészült a Nagykanizsai Takarékpénztár impozáns székházának Takarékpénztár utcai (ma Csengery u.) része, majd — az 1867-ben Németh János szücsmestertől megvett földszintes ház helyén — 1879-ben a kupolás sarokrész.

A székház szomszédságában a Deák téren az emeletes Wlassics-ház állt, Wlassics Antal városbíró (a jogtudós, kultuszminiszter Wlassics Gyula édesapja) tulajdona. A házat 1886-ban vásárolta meg a Takarékpénztár; átépítették, megmagasították, 1888-ban készült el a székház sarokrészével teljesen egyezően.⁶¹ (13–14. kép) A Nagykanizsai Takarékpénztár a megye első, s 20 éven keresztül egyetlen bankja, az országban is első között volt, a tizennegyedik. 1845-ben alakult, a székház felépítéséig Axenti György házában működött. Első főigazgatója Tárnok Lajos, a Batthyány-uradalom kormányzója volt, első 36 tagú választmányában ott találhatjuk Deák Ferencet és Csány Lászlót is.⁶²

A székházban kapott helyet az Osztrák–Magyar Bank nagykanizsai fiókja is (1879–1902. között), a Bankpalota felépítéséig.⁶³ Ez szintén egyike volt az ország legelső Osztrák–Magyar Bankfiókjainak. Az első öt fiókot 1878–1879-ben Győrben, Kolozsváron, Nagykanizsán, majd Pozsonyban és Szegeden állították fel.

A székház földszintjét a századfordulón cukrászműhely, mezőgazdasági gépkereskedés, drogéria, a Duna Biztosító Társaság irodája foglalta el, itt volt üzlete ifj. Wajdits Józsefnek⁶⁴ is, aki könyv-, papírkereskedő, könyvkötő és nyomdász volt egyszemélyben, s kiadótulajdonosa egy ideig a Zalai Közlönynek. Már nagyapja is „kompektor”

(könyvkötő és könyvkereskedő) volt, 1832-ben telepedett le Nagykanizsán, az ő üzletéből fejlődött ki az 1860-as évek elején létesült „Wajdits József gyorsajtója”,⁶⁵ s könyv-, papírkereskedése, mely mellett már 1866-ban több mint 2000 kötetes (magyar és német nyelvű) kölcsönkönyvtárat tartott fenn. A könyvkereskedés az 1870-es évektől működött a Wlaccics-ház földszintjén.

Ifjabb Wajdits 1915-ben eladta a lapot a Gutenberg nyomdának, de könyv-, papírkereskedését fenntartotta az 1930-as évek elejéig, amikor „Wajdits József utóda”-ként Ofenbeck Vilmos vette át az üzletet.⁶⁶

Az idősebb kanizsaiak Szomolányi-sarokként is emlegetik az épületet, mivel a két világháború között (először a Csengery u. 2. sz. házban, majd a Csengery u. 1. sz. saroképületben) működött Szomolányi Gyula női és férfi divatáruháza.

A Takarékpénztár utca után (a tér északnyugati oldalán) 1883-ban a Babócsay-ház elbontásával nyitották meg a Sugár utat. (13. kép) A szomszédos Lovák-ház tulajdonosai ekkor (1876 óta) Lovák Károly gyógyszerész gyermekei, Károly és Karolina. A ház körüli telekből 100 négyszögölt 1883-ban az utcanyitáskor a városi tanács sajátította ki, majd 1885-ben a Sugár úti színház építéskor egy kisebb területet a Polgári Egyletnek adtak el.⁶⁷ Földszintes házuakat lebontatták és egy szép, emeletes, eklektikus épületet emeltek helyébe. (15. kép) 1884-ben a Zalai Közlöny is beszámol róla, hogy „a Lovák-féle ház emeletre vételét már megkezdték.”⁶⁸

Az örökösök a sarokházat 1912-ben eladták Singer József divatárú-kereskedőnek (az Erzsébet tér 22. sz. alatt működött jónevű divatáruháza), majd 1917. októberében Blankenberg Imre déligyümölcs- és gyarmatárú-kereskedő vette meg, és családja tulajdonában volt az államosításig.

Az emeletet 1901-től a Társaskör vette bérbe (korábban a Bazárudvar egy emeleti helyiségében találkoztak) a földszinti házmesterlakással és az udvarral együtt, s tartotta itt rendezvényeit, gyűléseit 1916-ig.⁶⁹

Az 1920-as évektől számos üzlet működött a ház földszintjén: ruha-, bőr-, fegyver- és sportkereskedés, borbély-, órásműhely, később az 1930–1940-es években aranyműves, ékszerész, kalapos, gépkereskedő, dohány- és hírlapárús bérelt itt helyiséget.⁷⁰

Az 1890-es években újra fellángolt a harc a Felsőtemplom újjáépítéséért. Hertelendy Béla ügyvéd (a Nagykanizsai Takarékpénztár elnöke) és dr. Szekeres József kórházi igazgató főorvos elnökletével „Építő-bizottság” alakult, melynek célja — szabályzata szerint —, hogy a „Felsőtemplom helyett, amely kicsinynek bizonyult és már roskadozó állapotban van, társadalmi úton eszközrendő pénzgűjtés és saját önkénytes hozzájárulások útján egy új templomot építenek”.⁷¹ 1894-ben sikerült egy 620 kg-os nagyharangot vásárolniuk, mely a soproni „Seltenhofer Frigyes Fiai császári és királyi udvari harangöntőde” ezre-

dik harangja volt. Oldalán a 145. „Dicsőség a segítő Istennek” című ún. Alleluja-zsoltár kezdő sorai olvashatók: „Dicséretet mondok az én Istenemnek, valamig leszek.”⁷²

A templom felújítása azonban elmaradt, az első világháború meghiúsította az építési terveket. 1916-ban a többi haranggal együtt a Felsőtemplom értékes harangjait is összetörték és beolvasztották.

A század végére elkészült a város és a Deák tér villanyvilágítása. Utcai világításról 1821. óta beszélhetünk, amikor a Piac téren 34 kereskedő saját költségén éjjeliőröket fogadott. Később állandó lámpákat állítottak fel a fontosabb középületek, üzletek előtt. 1893-ban még 240 petróleumlámpa látta el a város közvilágítását.

Az üzembe helyezett villanyvilágítást 1894. nyarán adták át hivatalosan. Kivitelezője Franz Lajos, a kanizsai gőzmalom tulajdonosa volt. 12 ívlámpát és 280 izzólámpát szereltek fel ekkor a városban.⁷³

A villamos üzem próbáját 1894. január 27-én tartották, amikor a Kereskedő Ifjak Önképző Egylete megrendezte a Polgári Egylet nagytermében az első „villamos fényes” mulatságot.⁷⁴ 1894. nyaratól fa villanyoszlopokra helyezett izzólámpák világították meg a Deák téri fasort és az üzletek kirakatait is. (16. kép) Korabeli fényképek alapján tudhatjuk, hogy lámpaoszlop s ívlámpa került a Törökkút klasszicista oszlopára az angyalok helyébe, ezzel biztosítva a felsőtemplom előtti tér megvilágítását. (17. kép)

A millennium körüli években, majd a századelőn újabb fellendülés következett a város életében. Ekkor alapították a város gyárainak nagy részét: 1893-ban a Sörgyárat, Franz Lajos és Fiai gőzmalomát, 1901-ben a Mechanikai Kefegyárat és a Mercur Vasművet, 1903-ban a Dunántúli Szeszgyárosok Szeszfinomító Rt.-t, 1909-ben Franck Henrik és Fiai Pátia-Pótkávégyárat. Újabb pénzintézetekkel gazdagodott a város: a Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztárral és a Néptakarék Rt.-vel. (A század elején már tíz pénzintézet működött a városban.) Fellendültek a köz-, s magánépítkezések, sorra épültek be a belvárosban ekkor még nagy számban található üres telkek. 1890–1900 között pl. 849, 1900–1910 között 222 új lakóház készült el.

A vályogból, sárból készült épületeket — különösen a belvárosban — elbontották, helyettük téglából, kőből épült lakóházakat emeltek.

Az építőanyag és a lakóházak minőségének javulását jól érzékeltetik az alábbi statisztikai adatok:⁷⁵

Lakóházak száma Nagykanizsán	1900.	1910.
Kőből vagy téglából készült	2312	2533
Kő- vagy téglalappal vályog vagy sárból	23	311
Vályog vagy sárból	497	246
Fából vagy más anyagból	100	64
Összesen:	2932	3154

A Deák téren is hasonló fejlődés figyelhető meg. A Felsőtemplom mellett ebben az időben földszintes épületek álltak még, a Weiss- és Wusztli-házak. (18. kép) Helyükre épült fel az ún. König-ház, s később az Osztrák–Magyar Bank palotája eklektikus stílusban. A templom mellett a múlt század elején emelt épület tulajdonosa Wusztli Alajos volt. 1895-ben örökölte fia, Wusztli Lajos szappangyáros, s építtette fel 1898-ban nemes szlavóniai anyagokból a ma is látható emeletes lakóházat. (19. kép) Emeletét szépen tagolják az ion pilaszterek, s díszítik a baluszteres erkély és a füzérdíszek. A Wusztli családtól 1916-ban vette meg a házat dr. König József fogorvos.⁷⁶ 1927-ben az ő megrendelésére készítette el Éber Sándor festőművész a ház bejáratánál látható freskót, mely Szent Apollóniát, a fogászok védőszentjét ábrázolja.

A Deák tér — Fő úti saroktelket a múlt század eleji földszintes házzal 1901. decemberében az Osztrák–Magyar Bank vásárolta meg a Weiss (Lugosi) családtól 39.500 koronáért.⁷⁷ A Bank a székházat „nagyobb szabásúra tervezi, amely díszére fog válni városunknak”.⁷⁸ A Városi Mérnöki Hivatal 1902. júniusában a terveket építésre alkalmasnak találta. (20. kép)

Az Osztrák–Magyar Bank 32 magyar fiókjának — így a kanizsai székháznak is — Hubert József budapesti építész volt a tervezője.⁷⁹ A Bank 1904-re költözött át régi helyéről, a Takarékpénztár-székházból, s az új Pénzügyi Palotában működött 1924-ig. Azóta is pénzügyintézeteknek ad otthont az épület: 1924-től a Nemzeti Banknak, majd 1987-től a Magyar Hitel Banknak.

A tér északi oldalán 1896-ban Pollák József, korának jónévű bórkereskedője építkezett. A Deák tér 10. sz. alatti földszintes épületet Theodorovich György, városi tanácsos építtette, majd 1889-től Kohn Lipót lisztkereskedő tulajdonosa volt. Tőle 1894-ben vette meg Pollák József; 1896-ban az „ősdi épületet lebontatván, szép, emeletes házat emeltet ennek helyébe.”⁸⁰ (21. kép) A szép, szecessziós erkélyű, harmonikus térhatású, eklektikus palota tervezője Ludwig Schöne bécsi építész, aki az 1880-as években több éven keresztül Nagykanizsán dolgozott. Ő tervezte a Fő út 9. sz. alatti Weiser-házat, a Csengery u. 4. és 6. sz. alatti lakóházakat, s többen a Kaszinó épületét is az ő művének tulajdonítják.⁸¹

Pollák bórkereskedésén kívül megalakulása óta (1896) itt működött a Zalamegyei Gazdasági Takarékpénztár, kisebb műhelyek és ügyvédi iroda mellett a század elejétől itt bérelt üzlethelyiséget a könyvkötő, nyomdász és papírkereskedő Schless család. Az 1920-as évektől a „Schless Testvérek” fiókjárat hoztak létre a Horthy Miklós utcában” (ma Ady u.), melynek vezetője Schless Gyula lett. Az 1938-ban megjelent „Zala Aranykönyve” elsősorban nem kereskedőként, hanem „szavalóművész”-ként emlíki Schless Gyulát, aki „iskolát tartott a költemények interpretálására terén”.⁸² Nagykanizsán a Katolikus Legényegylet, az Iparoskör ünnepélyein, az Irodalmi Kör liceális

előadásain, városi ünnepeken lépett fel, de budapesti meghívásokat is kapott. (Az Ereklés Országzászló Bizottság 1936. augusztus 20-i országos ünnepségén is ő szavalt az ünnepi költeményt.)

A Pollák-ház egy földszinti „négy nyílású bolthelyiség”-ében működött 1922-től az Órangyal gyógyszertár, melynek Scheiber József, később Déry gyógyszerész volt a tulajdonosa.⁸³ (Ma is gyógyszertár található az épület földszintjén egy járműalkatrészbolt mellett.)

Nem messze tőle, a Fő út és a Kölcsey utcai saroktelken álló kis földszintes, Fleischacker-házat is a millenniumot követő fellendülés időszakában bontották le. 1900-ban Haas Vilmos fűszerkereskedő vette meg, majd tőle 1903 februárjában Bajer Vince cukrász, s még ugyanebben az évben megkezdte emeletes lakóházának építését.⁸⁴ Bár az épületet azóta többször felújították, a szecessziós jegyeket máig őrzi. (22. kép) A sarokház az államosításig Bajer Vince és leánya, Bajer Mária (Ring Imréné) tulajdona volt. (23. kép) Bajer Vince üzletét később, az 1920-as évektől is híres cukrászda, a Makoviczky követte. (Ma a földszintjét a Muskáti Cukrászda foglalja el.)

A cukrászda melletti üzlethelyiségben volt Haas Vilmos (a korábbi háztulajdonos) fűszerkereskedése, majd a Valics és Deutsch-féle fűszer- és gyarmatárkereskedés.⁸⁵ A ház egy emeleti lakását 1906-ban, a megalakulásakor a Néptakarékpénztár Rt. (a „magyar országos Központi Takarékpénztár” leányintézete) vette bérbe irodahelyiségnek, s működött itt hat éven keresztül.⁸⁶

Az északi oldal eklektikus, szecessziós stílusú emeletes lakóházai közül utolsóként készült el a Bankpalotával szemben az ún. Bogenrieder-palota. (A teret lezáró utolsó épület az északkeleti oldalon, bár házszáma — ma Fő út 13. — szerint a Fő úthoz tartozott.)

Helyén a Rózsa Szálló állt, melyet 1896-ban 18 ezer koronáért Bogenrieder József vendéglős és szállodás vett meg. A szálló vezetője továbbra is özv. Kéész Józsefné maradt, Bogenrieder a nagyobb forgalmú Korona Szállodát bérelte Batthyány-Strattmann Ödön hercegtől. A Zalai Közlöny 1914. február 19-i híradásából megtudhatjuk, hogy Bogenrieder a „rég stílusú” Rózsa Szálló helyébe „egy modern két emeletes nyaralószerű palotát óhajt állítani”.⁸⁷ A szép szecessziós lakóház építését már a tavasszal elkezdték. Az Új-Rózsa Szállót özv. Kéész Józsefné a Fő út 21. sz. alatt nyitotta meg.

Bogenrieder József 1922-ben bekövetkezett halála után a ház tulajdonjoga feleségére, majd 1925-ben hat gyermekére szállt. A család legismertebb tagja Bogenrieder Frigyes gyógyszerész, aki az 1920-as években az Erzsébet tér 21. sz. alatt működő Megváltó gyógyszertár tulajdonosa volt. Az örökösöktől a palotát több részletben (1930–1933. között), az utolsó 4/6 részt árverésen dr. Hoch Oszkár ügyvéd vette meg, majd 1943-ban 165 ezer pengőért Ritter Andrásnak, a Ritter Úri-Női Divatruház tulajdonosának adta el.⁸⁸ A földszinten Krausz Sándor és Társa vaskeres-

kedése, majd az 1930-as évek végétől Gyarmati György könyvnyomdája és Horváth István és Fia Temetkezési Vállalata volt található. A bérlők hirdetésekben az új tulajdonosok ellenére is a „Bogenrieder-palota” elnevezést használták, s az épületet ma is így ismerik a kanizsaiak. (24. kép)

Az első világháborút lezáró trianoni béke meggyengítette Kanizsát, „határ város” lett, legfontosabb piacait, gazdasági vonzáskörzetének háromnegyed részét elvesztette. Átmenő kereskedelme erősen csökkent, számos kereskedő és iparos tönkrement. Ennek ellenére nem torpant meg a város fejlődése. A városi vezetés következetes, belterjes városfejlesztési politikát folytatott. Ennek szellemében készítették el Wargha László budapesti műszaki tanácsossal az 1927. évi városrendezési tervet.

Feladatként jelölte ki a terv: a forgalom zavartalan lebonyolítása érdekében alul- és felüljárók építését, utak szélesítését, új utcák nyitását, piac és vásárterek biztosítását. Az Erzsébet teret a város reprezentatív központjává kívánták fejleszteni. Előírták belvárosi parkok, gyermekjátzóterek, parkosított utcabeugrások, parksávok kialakítását.⁸⁹

Átadták az új Postapalotát, bérházakat emeltek a Kosuth téren, a Sugár úton, kibővítették a gimnáziumot, a kórház épületeit. 1927-ben a Városi Színházat, 1930-ban két új iskolát, majd a Gábor Áron Laktanyát adták át, 1933-ban avatták a városi strandfürdőt, 1934-ben az új református templomot. A lakóházak száma 20 év alatt 1910–1930. között több mint 10%-kal nőtt, míg 1910-ben 3154 ház, 1920-ban 3281, 1930-ban 3533 lakóház állt a városban. Ezek közül 3058 kőből vagy téglából épült, s közülük 146 egyemeletes, 41 a kéteemeletes, s 9 a többemeletes házak száma.⁹⁰

A városi fejlődést meghatározó víz- és csatornaművek kiépítése is ekkor valósult meg.

Az első terv 1894-ben született, mely szerint a Balatont és a Murát csatornával kötik össze, ennek révén látják el Kanizsát vízvezetékkel, s egyben fürdőhellyé fejleszthetik. A költséges tervet végül elvetették, s egy másik megoldást választottak: kutakat fúrtak a Principális-völgyben. 1913-ban voltak az első próbafúrások, de csak 1915-ben találtak két bővizű és a Károlyi-laktanya építésénél egy kisebb forrást.⁹¹ Király Sándor városi mérnök ezekre alapozva tervezte meg Kanizsa vízvezeték-rendszerét 1921-ben, majd 1926-tól megindult a korszerű csatornarendszer fokozatos kiépítése is. A csatornázott utak, terek között van a Deák tér is. A munkálatok során erősen megromogtak az útburkolatok, így 1929-ben a város elhatározta, hogy útjait átépíteti. A munkát versenytárgyalás során a Magyar Aszfalt Rt. nyerte el, s 1931-re fejezte be. A burkolatokat a forgalom és a városiasság szempontjai szerint választották ki. Szükségessé vált a Deák tér kopott, hiányos és a forgalom szempontjából már nem megfelelő kőgótéglaburkolatának kicserélése is. A tér egy részét

homokaszfalttal, más részét felületi kezeléssel és bitumacburkolattal látták el.⁹²

A városrendezési terv szerint a Deák térrel szemben fennálló „forgalmi igények kielégítésén kívül” gondoskodni kellett a tér „esztétikai szempontból való megoldásáról” is.⁹³ Barbarits Lajos 1929-ben monográfiájában még úgy ír Nagykanizsáról, hogy „ama ritka városok közé tartozik, melyeknek semmiféle köztéri szoborműve nincs”.⁹⁴ Néhány évig kellett csak várni a város első köztéri szobrainak leleplezésére. Dr. Krátky István polgármestersége idején, rövid idő alatt, 1930–1934. között négy szoborral gazdagodott a város. Közülük három — a 20-as honvéd gyalogezred és a 48-as gyalogezred emlékművei, a Turulmadár újból — Nagykanizsát díszíti ma is. A tervek szerint a város egy „monumentális” közös emlékművet szeretett volna felállítani a két ezred elesettjeinek emlékére. A volt 20-as honvédek és családtagjaik nagyarányú gyűjtést szerveztek, szoborpályázatot írtak ki, melyet Hybl József nyert meg „Dalolva mentek csatáról csatára” jellegű alkotásával. A bronz emlékszobrot 1930. június 1-én avatták fel az Erzsébet tér délkeleti, Fő út felé eső szakaszán.⁹⁵ (A szobrot 1965-ben szállították át a Széchenyi térre, majd a Művelődési Központ építésekor mai helyére, a Sétakertbe.)

A 20-as gyalogezrednek állít emléket a Felsőtemplom főbejárata mellett a falban elhelyezett emléktábla is, melynek felirata: „Az idegenben nyugvó Húszas Honvéd Hősök emlékének az ezred tűzkereszttségének V. évfordulóján 1918. VIII. 28.” Az általános hősi emlékmű terve a 20-as szobor leleplezésével meghiúsult. Nagykanizsa lakossága a „hősi-szobor kérdés” mielőbbi megoldását, a 20-as után a 48-as emlékmű felállítását sürgette.

„Vajon a 48-asok más halált haltak?”, „a 20-as emlékművet a 20-asok és családtagjai állítják, a város feladata, hogy emléket állítson az összes kanizsai hősnek” — olvashatjuk a Zalai Közlönyben.⁹⁶

A 20-as ezredhez hasonlóan a 48. gyalogezred megmaradt tagjai is emléktáblát helyeztek el a Felsőtemplom falában I. világháborús tűzkeresztységük 10. évfordulóján 1924. aug. 23-án. Felirata: „A 48-ik közös gyalogezred hőseinek emlékére, akik a világháborúban hazájukért életüket feláldozták.” Az ezred emlékművének avatására azonban csak — négy évvel a 20-as szobor leleplezése után — 1934-ben kerülhetett sor. 1934. áprilisában a Deák térről a Törökutat „áthelyezték a törvényszék elé az Erzsébet tér északi oldalára”.⁹⁷ A kút helyén állították fel Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotását, — a helyi sajtó szerint — „a magyar vidék legszebb hősi szobrát”-t. (25. kép)

„Zuhogó esőben is impozáns ünnepe volt Nagykanizsának a 48-as hősi emlékmű leleplezése” 1934. szeptember 2-án.⁹⁸ A terv szerint József főherceg adta volna át a szobrot, de fontos közügyek távoltartották, így megbízásából Pacor József ny. altábornagy, egykori ezredparancsnok mondta a szoboravató beszédet.

Az avatáson katonai méltóságok mellett részt vett többek között Gyömörey György főispán, Bódy Zoltán alispán, dr. Kállay Tibor és gr. Somssich Antal országgyűlési képviselő, dr. Plihál Viktor felsőházi tag, s az alkotó Kisfaludi Strobl Zsigmond is.

A kompozíció Petőfit ábrázolja egy első világháborús kéziránátos magyar katonával. (Az 1798-ban Veronában alakult ezredben szolgált 1838–40. között 18 hónapig Petőfi Sándor is.) A bronz szobor talapzatán Petőfi-idézetek olvashatók, s a gyalogezred nevezetes fegyvertényeit is megörökíti az emlékmű 1799-től 1918-ig.

A 12 ezer hősi halott emlékére emelt szobor — dr. Krátky István polgármester gondolatait idézve — „a 20-as szoborhoz hasonlóan, nem a lemondó, kétségbeeső gyászt tükrözi, hanem a küzdő, a haza védelmében meghalni is kész zalai bakát, a magyar nemzet élniakarását”.⁹⁹

Az emlékmű előtti kertészeti kiképzés az 1930-as években az irredentizmus jegyében született: az előtérben virágokból kirakva a Szent Korona és Nagymagyarország címere volt látható, melyet a „Vesszen Trianon” jelmondat vett körül félkör alakban.¹⁰⁰

A 48-as gyalogezred emlékműve mellett egykor állott Országzászló s turulmadár hosszú hanyattatás után ma ismét a Deák teret díszíti.

1932. tavaszán a Katolikus Legényegylet közgyűlését követő vacsorán hangzott el Boda Károly (az Országzászló Bizottság tagja) javaslata, hogy Nagykanizsán is emeljenek országzászlót. A Zalai Közlöny segítségével nagyarányú gyűjtést szerveztek, s az ebből származó első 1200 pengőért vették meg Istók János bronz turulmadarát.

A Ketting Ferenc és Noll József rajzai alapján hímezett díszlobogót — melynek egyik oldalát az angyalos magyar címer, másik oldalát a Zrínyi-címer díszítette — a kanizsai nőegyletek készítették. A zászló melletti selyemszalagokat a polgári leányiskola növendékei hímezték. Az állandó lobogó a Schütz-cég adománya volt.

Az Országzászlót — előtte állt Istók János felrepülni készülő bronz turulmadara, talapzatán a kiscímerrel — 1933. június 4-én, pünkösdvasárnap avatták fel a Deák tér nyugati oldalán, a Fő út, a Csengery út és a Sugár út kereszteződésében. (26. kép) A Zalai Közlöny híradása szerint az ünnepségre „a téren körös-körül impozáns rendben tízezerfőnyi tömeg” gyűlt össze. Az Országzászló előtt felállított tábori oltárnál a misét a megyéspüspök képviselőként dr. Simon György prelátus-kanonok pontifikálta, s szentelte fel a zászlót. A lobogót megáldották az evangélikus, református s izraelita felekezetek lelkészei, s ezután került sor a lobogó ünnepélyes felvonására. (Trianon emlékére félárbocon lengett mindvégig, amíg a szobor a téren állt.) A kormányt Gyömörey György főispán képviselte. Az avató beszédet Urmánczy Nándor, az Erekyés Országzászló Bizottság országos elnöke mondta, miután a zászló tövében lévő urnában a történelmi Magyarország 63 vármegeje földjét helyezte el.

A „páratlanul impozáns” ünnepségen a frontharcosok, a leventék s a cserkészalakulatok díszőrségei váltották egymást a beszédek s a műsor alatt.¹⁰¹

Sajnos a II. világháború után az emlékművet lerombolták. A bronz turulmadarat és az országzászló egy darabját azonban sikerült megmenteni, a Thúry György Múzeum őrizte őket. A szobor várt, újbóli felállítására 1990. pünkösd vasárnapján, június 3-án került sor Nagykanizsa Város Tanácsa és a Városszépítő Egyesületnek köszönhetően.

A téren központi helyet elfoglaló Felsőtemplom a II. világháború alatt, 1942-ben nyerte el végleges formáját. Gazdagh Ferenc püspöki biztos 1923. január 1-én vette át a piaristáktól a Felsőtemplom igazgatását, s az épületet alaposan restauráltatta. Az I. világháborúban elpusztult harangok helyett 1925. október 4-én avatták fel a 4 új harangot.¹⁰² A korábban összegyűjtött több mint 100 ezer koronát a világháború megsemmisítette, így az 1930-as években a Felsőtemplomépítő Bizottság újra megindította a gyűjtést a templom átépítésére.

„Nincs város, amely templom tekintetében olyan szegény lenne, mint Nagykanizsa. Épp ezért templomot akarunk építeni, számarányunknak megfelelőt és városunkhoz méltót... E nemes célt előmozdíthatjuk nagyobb adományokkal, kisebb havi hozzájárulásokkal, ékszerekkel, régi arany, ezüst pénzekkel, festményekkel, szőnyegekkel, terményekkel vagy akármilyen tárggyal, amit értékesíteni vagy kisorsolni lehet.” — olvashatjuk egy 1937-es felhívásukban.¹⁰³

A gyűjtést „templomépítő papunk”, Longauer Imre hit-tanár, a „Római Katolikus Felsőtemplom újjáépítésére alakult bizottság” ügyvezető elnöke szervezte.

1941. őszén kezdték el a templom hajórészének bontását; 1942-ben a XVIII. századi részek lebontása után az eredetnél jóval nagyobb alapterületű, kereszthajós, modern részt építettek a XIX. századi toronyhoz és hajórészlethez. (27–28. kép) A lakosság örült a templom kibővítésének, de a „két stílus és két világ keveredését” sokan nem tartották jó megoldásnak. Kelemen Ferenc, a Nagykanizsai Takarékpénztár igazgatója „Tabula rasa a felsőtemplom építkezésénél” címmel a Zalai Közlönyben az „épület vonalaival és architektúrájával összhangban álló átépítés”-t szorgalmazta. A cikk szerint: „Kibővíteni akartuk a barokk építészeti szépségeit őrző, nemes vonalú, de megrepedezett falú régi felsőtemplomunkat, s építetünk hozzá egy új stílusú templomot, de meghagytuk a Deák térre néző, domináló homlokzatot, ... a finom vonalú ... templomtornyot is. Ez a kényszermegoldás a stílus egy-ségére törő művészi alkotás esztétikai szempontjainak bizonyára nem használ... A stílusnak ezen a kettőzöttségén okvetlenül sürgősen változtatni kell, ha meg akarjuk menteni az oly sok fáradsággal és annyi áldozatkészséggel tettő alá hozott új templom művészi egységét és szépségeit.”¹⁰⁴

A Felsőtemplom „modern, nagy templom”-má vált, az

összhangot azonban a régi és új részek között nem tudták megteremteni.

A Deák tér mai képe az 1970-es években alakult ki, amikor az északi oldalon további változások következtek be. Lebontották a Kölcsey utca sarkán álló egyemeletes házat, a volt Ipartesületi Székházat, az akkor még jó állapotú Lovák-ház helyére 1972-ben felépítették az új OTP-székházat. Majd a földszintes üzlethelyiségek helyére (Deák tér 11–12.) az utcaképbe nem illeszkedő Önkiszolgáló Étterem „modern” épülete került.

Azóta többször folytak felújítási munkák a téren, de szerencsére nagyobb arányú változásokra nem került sor. A jelenleg folyó rekonstrukciós munkálatokat már a tér múltjának figyelembevételével tervezik meg.

A Deák tér különböző stílusú, mégis harmonikusan illeszkedő épületei jól mutatják a város életében bekövetkezett egyes fellendülési időszakokat.

Funkciója az idők folyamán sokat változott, az egykori piac, az egyházi ünnepélyek, politikai rendezvények, gyűlések színteréül szolgáló tér ma is fontos helyet foglal el a város életében. Különböző ünnepségek mellett minden évben a téren, a 48-as emlékmű előtt emlékezik meg Kanizsa lakossága március 15-re; s a köznapokon a kanizsaiak kedves pihenőhelye.

A tér számos épületét, a déli oldal lakóházait és a Felsőtemplomot városképi jelentőségű, ill. műemlék jellegű épületté nyilvánították. A védett épületek száma azonban sajnálatosan az 1952. évi városképi és műemléki vizsgálat óta erősen csökkent.¹⁰⁵

Mégis joggal nevezhetjük Nagykanizsa legjellemzőbb s legszebb terének.

Jegyzetek:

¹ Barbarits Lajos: Nagykanizsa, Bp. 1929. 110. old.

² Situations und niveau Plan der Gross-Kanisaer Post und Commerciellen Strassen mit Constructions Infilen 1822. Thúry György Múzeum történeti dokumentációs leltára (a továbbiakban: TGYM Okm.) 75.485.1.

³ Canonica visitatio ecclesiae et parochiae Canisaiensis 1778. Zala M. Levéltár XII. 7. A nagykanizsai ferences rendház iratai 1696–1950.

Fordította: dr. Rózsa Miklós. (Kézirat, 1989.)

⁴ Az 1816. évi kánoni vizsgálat jegyzőkönyve (Visitatio Canonica Parochialis Ecclesiae Kanisaiensis 1816. 13. §) u.csak három harangról ír, de egy 328, egy 162 és egy 79 fontosról.

⁵ Visitatio Canonica Parochialis Ecclesiae Kanisaiensis 1816. 13. §. Zala M. Levéltár XII. 7. A nagykanizsai ferences rendház iratai 1696–1950.

Fordította: dr. Rózsa Miklós. (Kézirat, 1990.)

⁶ Halis István: A ferencrend kanizsai zárdája, Nagykanizsa, 1899. 54. old.

A Szentháromság szobrot 1867-ben az Eötvös térre, majd 1934-ben jelenlegi helyére, a Kossuth térre helyezték át.

⁷ Vlagyimir Bronyevszkij: Utazás Magyarországon. (1810.) Bp. Új Könyvtár Sorozat, 27. old.

⁸ Halis István: Színes mozaik Nagy-Kanizsa történetéből. Nagykanizsa, 1893. 45. old.

⁹ Richard Bright utazásai a Dunántúlon. 1815. Veszprém M. Múzeumok Igazgatósága, 1970. 64. old.

¹⁰ Bácskai Vera: Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. sz. elején, Bp. 1988. 198. old.

¹¹ Országos Levéltár S.81. Vízrajzi Intézet iratai. Zala Útkönyve 28–29. kötet.

A forrást közli Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban, Zalai Gyűjtemény, 23. sz. Zalaegerszeg, 1986. 133. old.

¹² Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben, I. kötet. Pest, 1836. 481. old.

¹³ Antalfy Gyula: Reformkori magyar városrajzok, Bp. 1982. 61. old.

¹⁴ Lásd 5. jegyzet.

¹⁵ Barbarits Lajos i.m. 240. old.

¹⁶ Halis István: A ferencrend ... i.m. 42. old.

¹⁷ A harang felirata: „Ex Voto Inditi Magistratus Canisaiensis. Sub Ferdinando Lowack Ecclesiae Curatore, 1825. Fudit Henricus Eberhard Pesthini Die. 24. augusti 1825.” Zalai Közlöny (a továbbiakban: ZK.) 1925. szept. 30.

¹⁸ Zala-Somogyi Közlöny (a továbbiakban: Z-SK.) 1865. nov. 10.

¹⁹ Nagykanizsai Földhivatal /691/6164. betétszámú telekjegyzőkönyv (a továbbiakban: Nk.F. ... bsz.tj.kv.)

²⁰ Lásd 19. jegyzet.

²¹ Benedek Rezső: Zala Aranykönyve, Nagykanizsa, 1938. 103. old.

²² Lásd 19. jegyzet.

²³ Nk.F. /275/5066. bsz.tj.kv.

²⁴ Benedek Rezső: Nagykanizsa m.v. címtára, 1937. 44. old. (a továbbiakban: Nk. címtára, 1937.).

²⁵ Nk.F. /273/5064. bsz.tj.kv. és Füredi János: Nagykanizsa város lak- és címjegyzéke, Nagykanizsa, 1908. (A továbbiakban: Nk. címjegyzéke, 1908.).

²⁶ Kempelen Béla: Nagykanizsa r.t. város címtára, 1926. 24. old. (a továbbiakban: Nk. címtára, 1926) és Nk. címtára 1937. 43. old.

²⁷ Benedek Rezső: Zala ... i.m. 93. old.

²⁸ Nagykanizsa — Kiskanizsa kataszteri térképe, 1864. 23. tábla, 105. old. TGYM.Ok. 83.79.3.

²⁹ Z-SK. 1873. okt. 26.

³⁰ Nk.F. 7891. bsz.tj.kv.

³¹ Lásd 2. és 28. jegyzet.

³² Zalamegye 1870-ik évi népszámlálásának eredménye. Összeállította: Döme Géza, Zalaegerszeg, 1871. 14. old. és 1910. évi népszámlálás, M. Statisztikai Közlemények 42. k. Új Sorozat, Bp. 1912. 529. old.

- 33 Nagykanizsa adója 20.550 frt. 54 kr., Zala vármegye összes jövedelmi adója 91.768 frt. 24 kr.
A Soproni Kereskedelmi és Iparkamarának a Nagym. M.K. Földmívelési, ipar- és kereskedelmi Minisztériumhoz intézett 1876. évi statisztikai jelentése, II. rész I. füzet. Sopron, 1878.
- 34 Makoviczky Gyula: Nagykanizsa város településföldrajza. Nagykanizsa, 1934. 26. old.
- 35 Lásd a 32. jegyzetet és Horváth Gyula: Kanizsa város története és annak jelen viszonyai. Kanizsa, 1861. 53. old.
- 36 Nk.F. /758/6172. bsz.tjvk.
- 37 Z-SK. 1867. szept. 20., ZK 1884. május 8.
- 38 H. Kerecsényi Edít: A Thúry György Múzeum története. A nagykanizsai TGYM Jubileumi Évkönyve 1919—1969. 9. old.
- 39 Zala, 1912. jan. 16.
- 40 Lásd 26. jegyzet.
- 41 Nk.F. /758/6172. bsz.tjvk. Teherlap.
- 42 Kiss Judit: Városnéző sétá. Kézirat, 1976. TGYM.A. 1196/81. 8. old. és Dénes Gyula: Sétá a 100 évvel ezelőtti Nagykanizsán. Kézirat, 1980. TGYM. A.1230/81. 13. old.
- 43 Horschetzky Mór orvosi diplomája, 1811. TGYM.Okm. 72.365.3.
Horschetzky Mór rendőrorvosi megbízó levele, 1852. jún. 18. TGYM.Okm. 72.245.3.
- 44 Nk.F. /757/6165. bsz.tjvk.
- 45 Hild Ferenc iparigazolványa, TGYM.Okm. 81.614.1.
ZK. 1926. május 1.
- 47 Nk.F. /10675/6171 bsz.tjvk.
- 48 Lásd a 28. jegyzet.
- 49 A nagy-kanizsai város építési rendszabálya, 1867. TGYM.Okm. 72.403.1.
- 50 Z-Sk. 1864. ápr. 20.
- 51 Z-Sk. 1864. dec. 20.
- 52 Ferenczi István nyug. tanítóintézeti tanár visszaemlékezései, TGYM.A. 285/68. 28. old. és Barbarits Lajos i.m. 115. old.
- 53 Lásd 5. jegyzet.
- 54 Városkultúra, 1935. márc. 15. 70. old.
- 55 Lásd 28. jegyzet, 23. tábla, 105., 107., 110. old.
- 56 Nagy-Kanizsa város utcáinak régi és új elnevezése, 1873. okt. 21. Tan.rend. Z-SK. 1873. okt. 26.
- 57 ZK. 1879. szept. 28.
- 58 Nagy-Kanizsa város építkezési szabályrendelete, 1880. TGYM.Okm. 72.403.3.
- 59 Barbarits Lajos i.m. 128. old.
- 60 Szentkirályi Zoltán: Az építészettörténetét, II. k. Bp. 1980. 319. old.
- 61 Nk.F. /759/6178. bsz.tjvk.
- 62 Kelemen Ferenc: Takarékpénztáraink a közgazdaság és a kultúra szolgálatában. Nagykanizsa, 1927. 49. old.
- 63 ZK. 1879. szept. 11.
- 64 Nk. címjegyzéke 1908.
- 65 Barbarits Lajos i. m. 361. old.
- 66 Z-SK. 1866. jan 20., ZK. 1879. jún. 19. és Nk. címtára, 1937.
- 67 Nk.F. /261/0/5051/0. bsz.tjvk.
- 68 ZK. 1884. május 8.
- 69 Lásd 67. jegyzet.
- 70 Lásd 26. jegyzet.
- 71 A nagykanizsai Szent János egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei, Nagykanizsa, 1907. 9. old.
- 72 ZK. 1925. szept. 30.
- 73 Székely Nándor: A villamos világítás kérdése Nagykanizsán, Nagykanizsa, 1907. 3., 27., 46. old.
- 74 ZK. 1894. febr. 3.
- 75 1900. évi népszámlálás, M. Statisztikai Közlemények, Új Sorozat I. k. Bp. 1902. 178—179. old.
1910. évi népszámlálás, M. Statisztikai Közlemények, Új Sorozat, 42. k. Bp. 1912. 96—97. old.
Halis I.—Hoffmann M.: Zalavármegyei évkönyv a Millenniumra, Nagykanizsa, 1896. 36—37. old.
- 76 Nk.F. /753/6180/0. bsz.tjvk.
- 77 Nk.F. 2859./megszünt/tjvk. és /8064/6181. bsz.tjvk.
- 78 Horváth Csaba—Lovrencsics Lajos: Az MNB nagykanizsai fiókja, Bp. 1979. 20. old.
- 79 Hubert József (Pozsony, 1846—1916. Bp.). Zürichben tanult, Budapesten működött. Fő műve a Pállfyak bajmóci várkastélyának restaurálása és átépítése.
- 80 Nk.F. /274/5065. bsz.tjvk. és Zala, 1896. márc. 15.
- 81 Kiss Judit—Rihoczky J.—Boros A.—Dénes Gy.: Városnéző sétá. Kézirat, TGYM.A. 1197/81. 20. old.
- 82 Benedek Rezső: Zala... m. 120. old.
- 83 Nk.F. /274/5065. bsz.tjvk.
- 84 Nk.F. /7362/5063. bsz.tjvk. és Zala 1903. febr. 22.
- 85 Nk. címjegyzéke, 1908. és Zieger Ferenc: Zalavármegyei általános közigazgatási, kereskedelmi és ipari címtár. 1921.
- 86 Nk.F. /7362/5063. bsz.tjvk. Teherlap.
- 87 ZK. 1914. febr. 19.
- 88 Nk.F. 7219/megszünt/bsz.tjvk.
- 89 Nagykanizsa városrendezési tervének ismertetése, 1927. TGYM.Okm. 72.403.11.
- 90 Makoviczky Gyula i.m. 54. old.
- 91 Barbarits Lajos i.m. 135—136. old.
- 92 Nagykanizsa r.t. város főútjai átépítése, 1929. (térkép) TGYM.Okm. 81.657.1. és
Waligurszky Béla: Nagykanizsa útburkolásai. Városkultúra, 1935. márc. 15. 84. old.
- 93 Lásd 89. jegyzet.
- 94 Barbarits Lajos i.m. 369. old.
- 95 ZK. 1930. jún. 3.
- 96 ZK. 1929. okt. 2.
- 97 ZK. 1934. ápr. 13.
- 98 ZK. 1934. szept. 4.
- 99 ZK. 1934. szept. 4. 2. old.
- 100 Erős Rezső: Nagykanizsa virágkultúrája és erdőgazdasága. Városkultúra, 1935. márc. 15. 87. old.
- 101 ZK. 1933. jún. 2., jún. 3., jún. 4., és jún. 7.
- 102 ZK. 1925. szept. 17. és szept. 30. és Barbarits Lajos i.m. 245. old.
- 103 „Katholikus testvérek” címmel 1937. okt. 19-én megjelent szórólap, TGYM.Okm. 82.784.2.
- 104 ZK. 1942. júl. 8.
- 105 A Deák tér védett épületeinek száma és a védettség „fokozata” is erősen csökkent.

	1952. évi vizsgálat	1975. évi m.jegyzék	1988. évi m.jegyzék
Műemlék	1	—	—
Műemlék jellegű	3	1	1
Városképi jelentőségű	2	3	3
Összesen:	6	4	4

Die Geschichte des Deák-Platzes in Nagykanizsa im Spiegel der Entwicklung der Stadt

Der Deák-Platz ist der charakteristischste, schönste Platz der Stadt Nagykanizsa und ein gutes Beispiel für die in Nagykanizsa besonders charakteristischen Ost-West ausgerichteten Plätze.

Er entwickelte sich allmählich entlang der Piarci, der späteren Hauptstraße (Fő út), die eine zentrale Rolle besaß.

Seine Veränderungen folgten der Entwicklung der Stadt. Die trotz ihrer unterschiedlichen Stile eine harmonische Einheit bildenden Gebäude zeichnen getreu die Aufschwungsphase der Stadt nach.

Das bestimmende Gebäude des Platzes ist die dem Heiligen Johann von Nepomuk im Jahre 1764 gestiftete barocke Kapelle (Felsőtemplom), die später vergrößert und 1942 zu einer modernen Kirche mit Kreuzschiff umgebaut wurde.

Anfang des 19. Jahrhunderts konnte man noch nicht von einem Platz sprechen. Neben einigen aus Stein und Ziegeln gebauten, mit Schindeln gedeckten, Gebäuden standen systemlos kleine strohgedeckte, ebenerdige Lehmhäuser, unterbrochen von unbebauten Grundstücken. Die ebenerdigen Wohnhäuser der Nordseite (Deák-Platz 9, 11–12) und das Gebäude des Gewerbeverbandes (Ipartestületi ház) bewahrten bis an den Anfang der 70er Jahre unseres Jahrhunderts ihren Charakter.

In der Blütezeit der Stadt Nagykanizsa, in den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts, wurde die Häuserreihe der Händler an der Südseite gebaut, so z. B. neben dem klassizistischen Axenti-Haus die romantischen Grünhut-Häuser und das Hild-Haus. Durch die

Kapitalakkumulation gewann die Stadt ein bürgerliches Antlitz. In den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts und in der Phase des Aufschwungs nach dem Millennium wurde der Platz eklektizistisch neugestaltet. In dieser Zeit wurden an der Kreuzung des Platzes mit neu eröffneten Straßen neue Häuser errichtet, so das Haus der Sparkasse Nagykanizsa, das neue Lovák-Haus, im Jahre des Millennium das Haus des Lederhändlers József Pollák sowie neben der Johann von Nepomuk-Kirche, anstelle der ebenerdigen Häuser, das König-Haus und das imposante Gebäude der Österreichisch–Ungarischen Bank.

Ein charakteristisches Zeugnis des Jugendstils ist die Konditorei Vince Bajer, aber besonders der Bogenrieder-Palast, der den Platz abschließt. Die Funktionen des Platzes haben sich im Laufe der Zeit oft geändert. Im vergangenen Jahrhundert war er ein bewegter Marktplatz, der auch den kirchlichen Feiern Platz bot. An den Feiertagen des Schutzpatrons der Kirche Johann von Nepomuk und aus anderen religiösen Anlässen wurden große Kirmes oder Prozessionen vor der Kirche abgehalten. In unserem Jahrhundert wurden auf dem Platz außerdem große politische Veranstaltungen, militärische Aufmärsche u.ä. organisiert. Der Platz erfüllt auch heute noch eine wichtige Rolle im Stadtleben, bei Feiern und Andenken und ist er ein beliebter Rastort der Kanizsaer.

Kunics Zs.

1. kép: A Felsőtemplom 1880-ban. Előtérben a Törökkút, klasszicista oszlopán az anyukával.
Die Obere Kirche (Felsőtemplom) 1880. Im Vorraum Türkenbrunnen, mit Engel auf seiner klassizistischen Säule.

2. kép: A Deák tér 5. sz. alatti Axenti-ház.
Deák-Platz 5, Axenti-Haus.

3. kép: A Deák tér 9. számú, ma is álló barokk oromfalas épület.
Deák-Platz 9, heute noch stehendes, barockes Giebelgebäude.

4. kép: Az északi oldal hajdani földszintes házai (Deák tér 11–12.).
Die ehemaligen ebenerdigen Häuser der Nordseite (Deák-Platz 11–12).

5. kép: A Kölcsey utca sarkán álló egykori Egylet-ház, a későbbi Ipartestületi Székház.
Ehemaliges Vereinshaus an der Ecke der Kölcsey-Straße, später Vereinshaus des Gewerbeverbandes.

6. kép: A tér az 1870-es években. (Jobb oldalon az első épület az Egylet Székház, mellette Lovák Ferdinánd földszintes háza.)
Der Platz in den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts (rechts als erstes Gebäude das Vereinshaus, daneben das ebenerdige Haus von Ferdinand Lovák).

7. kép: A romantikus stílusú Deák tér 2. számú Grünhut-ház.
Deák-Platz 2, das Grünhut-Haus im romantischen Stil.

8. kép: A Deák tér 4. számú Plébániaház („Grünhut-ház”).
Deák-Platz 4, Pfarrhaus („Grünhut-Haus”).

9. kép: Század eleji felvétel a térről, bal oldalon a Hild-ház.
Aufnahme über den Platz vom Anfang des Jahrhunderts,
links das Hild-Haus.

10. kép: A „Suszteralle” a század elején a vásárra érkező
kerekkel.
Die „Suszteralle” Anfang des Jahrhunderts mit auf dem
Markt eintreffenden Fuhrwerken.

11. kép: Úrnap körmenet 1864-ben. A háttérben a Deák tér
11–12. számú egykori földszintes ház, tőle jobbra a Pollák-
ház elődje, az ún. Theodorovich-ház.

Fronleichnamprozession 1864. Im Hintergrund Deák-Platz
11–12, ehemaliges ebenerdiges Haus, davon rechts der Vor-
gängerbau des Pollák-Hauses, das sog. Theodorovich-Haus.

12. kép: Katonai felvonulás a múlt század végén.
Militärparade Ende des vergangenen Jahrhunderts.

13. kép: A Fő tér az 1860-as években. (Bal oldalon az első épület a Wlassics-ház, mellette Németh szücsmester földszintes, majd gr. Széchenyi emeletes háza. A jobb oldalon félig látszik a Lovák-ház, mellette az emeletes Babócsay-ház áll.)
Der Hauptplatz (Fő tér) in den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts.

14. kép: A Nagykanizsai Takarékpénztár székháza a megnyitott új utcával.
Sitz der Sparkasse von Nagykanizsa mit der neueröffneten Straße.

15. kép: Az 1883-ban megnyitott Sugár út, jobb oldalon a Lovák-házzal.
Die 1883 eröffnete Sugár-Straße, rechts mit dem Lovák-Haus.

16. kép: Az átadott villanyvilágítás a Deák téren a múlt század végén.
Die neue elektrische Beleuchtung auf dem Deák-Platz Ende des vergangenen Jahrhunderts.

17. kép: A Deák tér madártávtólból a század elején. (A Török-kút klasszicista oszlopán az angyalka helyett ívlámpa áll.)
Der Deák-Platz aus der Vogelperspektive Anfang des Jahrhunderts (auf der klassizistischen Säule des Türkenbrunners steht anstelle des Engels eine Bogenlampe).

18. kép: A Felsőtemplom melletti Weiss- és Wuztli-házak az 1890-es években.
Die Weiss- und Wuztli-Häuser neben der Oberen Kirche (Felsőtemplom) in den 90er Jahren des 19. Jahrhunderts.

19. kép: A Fő út a századfordulón. Háttérben a Felsőtemplom és a König-ház, amely mellett még a földszintes Weiss-ház áll.

Die Hauptstraße (Fő út) zur Jahrhundertwende. Im Hintergrund die Obere Kirche (Felsőtemplom) und das König-Haus, woneben noch das ebenerdige Weiss-Haus steht.

20. kép: Az Oszták—Magyar Bank palotája a König-házzal az 1910-es években.

Der Palast der Österreichisch—Ungarischen Bank mit dem König-Haus im zweiten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts.

21. kép: A Deák tér 10. számú Pollák-ház.
Deák-Platz 10, Pollák-Haus.

22. kép: Bajer Vince cukrászdája a századelőn.
Die Konditorei Vince Bajer am Anfang des Jahrhunderts.

23. kép: A Bajer cukrászda üzlethelyisége.
Der Innenraum der Konditorei Bajer.

24. kép: A Bogenrieder-palota.
Der Bogenrieder-Palast.

25. kép: A 48-as gyalogezred emlékműve.
Denkmal des Infanterieregiments von 1848.

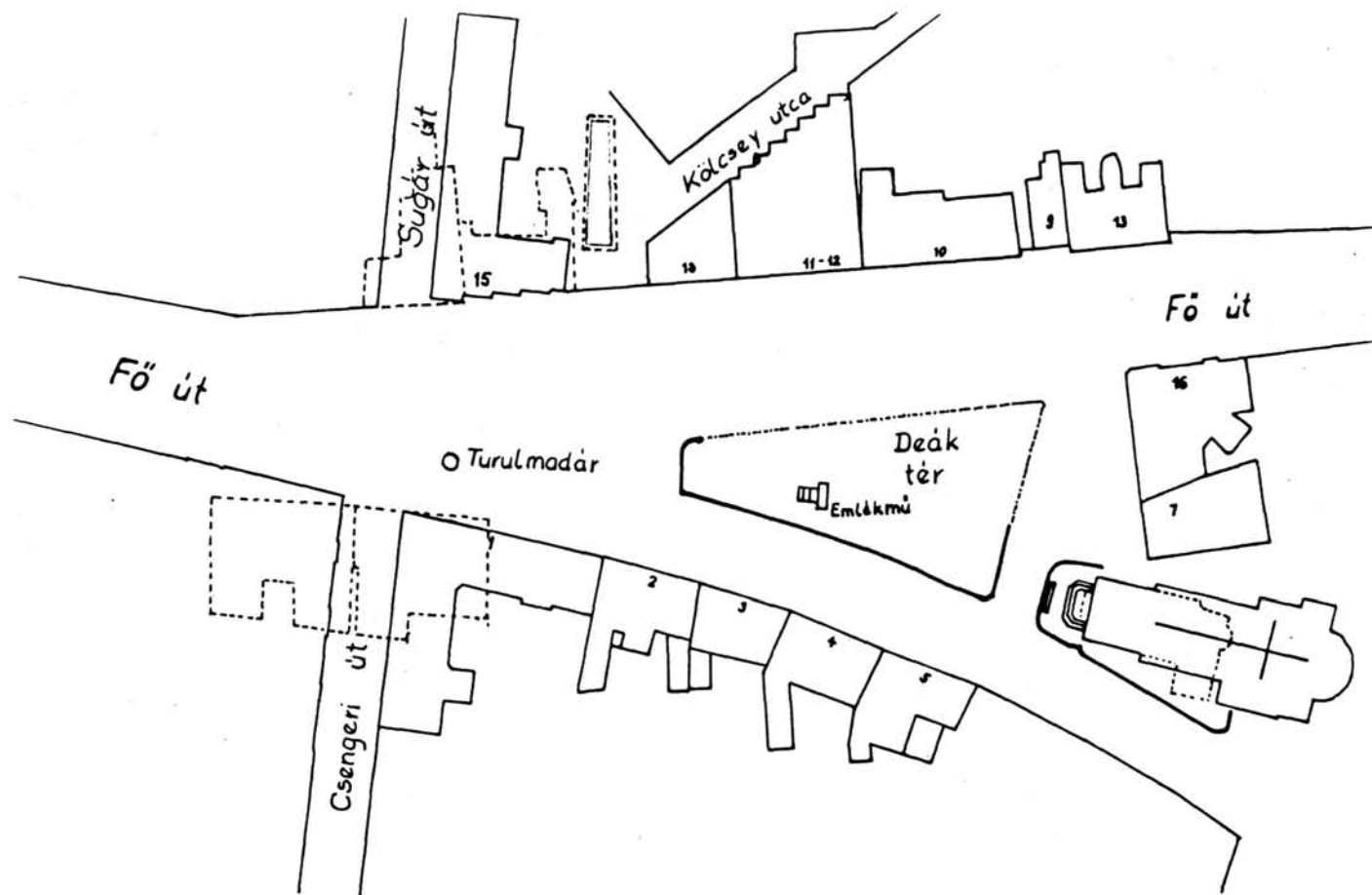
26. kép: Az Országzászló a turulmadárral az
1930-as években.
Die Landesfahne mit dem Turulvogel aus den
30er Jahren des 20. Jahrhunderts.

27. kép: Az átépített Felsőtemplom a megma-
radt 19. századi toronnyal.
Die umgebaute Obere Kirche (Felsőtemplom)
mit dem erhalten gebliebenen Turm aus dem 19.
Jahrhundert.

28. kép: A Felsőtemplom új kereszthajós része.
Das neue Kreuzschiff der Oberen Kirche (Felsőtemplom).

- 1870. és 1883. évi utcanyitások alkal-
 mával lebontott épületek
 _____ a tér mai épületei
 ----- a lebontott Ipartestületi Székház

29. kép: Helyszínvázlat
 Grundriß des Platzes